

УДК 81'276.2

DOI 10.31494/2412-933X-2018-1-5-18-23

Білоусова В. В.,

кандидат філологічних наук,
belousovavv92@gmail.com

Келембет Р. В.,

старший викладач,
Бердянський університет менеджменту і бізнесу
rkelembet87@gmail.com

АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ З ФОРМАНТОМ –ING У РІЗНОСИСТЕМНИХ МОВАХ ЯК ПРОЯВ МОВНОЇ ЕКСПАНСІЇ

Анотація

Стаття присвячена проблемам запозичення і асиміляції формально і семантично складних запозичень в різносистемних мовах на прикладі англійських запозичень з формантом -ing в польській, французькій, українській та російській мовах. Виконано аналіз на фонетичному, морфо-семантичному, лексико-семантичному і словотвірному рівнях.

Ключові слова: англійське запозичення, формант, різносистемні мови.

Summary

The article is devoted to the problems of borrowing and assimilation of structural and semantic complex borrowing words with -ing forming element in different system languages on the examples of lexical borrowings in Polish, French, Ukrainian and Russian languages. The analyze is done on the phonetic, morphemic and semantic, lexical and semantic and word-building levels.

Key words: English borrowing, forming element, different system language.

Сучасний рівень розвитку багатьох національних мовних систем характеризується сильним впливом англійської мови і, в значній мірі, її американського варіанту. Це є логічним наслідком високого рівня інформатизації суспільства, економічним і культурним впливом США і, в цілому, процесом глобалізації. На мовному рівні це відбивається на розширенні видів запозичень і їх концептів, а також на засобах їх відображення на мовному та мовленнєвому рівнях у різносистемних мовах.

Помітною складовою сучасного інтернаціонального лексичного фонду в мовах з різною організацією лексичних та граматичних значень виступають запозичення на -ing. Насамперед завдяки своїй графемно-фонематичній інновації, яка виділяє такі запозичення на тлі інших іншомовних слів.

Метою дослідження є встановлення необхідних і достатніх умов впливу мови-донора, при якому відбувається інтерференція запозичень не тільки на лексико-семантичному рівні, а й на морфо-граматичному і словотвірному мовних рівнях в різносистемних мовах-реципієнтах. Для цього ми прагнули показати якісний склад запозичень на -ing в різносистемних мовах; зробити комплексний лінгвістичний аналіз

англомовних запозичень з формантом -ing; проаналізувати характер словотворчої активності форманта -ing в різносистемних мовах.

Вищеозначені запозичення можна розділити на дві основні, нерівні за чисельністю групи, в порядку збільшення. До першої відносимо запозичення на -ing неангломовного походження (з інших германських мов, напр.: німецької: *рісліне* (сорт винограду і вина), датської: *лан(д)стіне* (верхня палата датського парламенту), голландської: *еліне* (приміщення для спортивних суден та інвентаря), норвезької: *одельстіне* (нижня палата норвезького парламенту) і ін. а також зі східних мов, наприклад: китайської: *Beijing* (англомовна назва столиці Китаю); *кенджібіліне* (назва ліків індонезійського походження). Такі запозичення складають групу екзотизмів та історизмів. Окрему частину складають прізвища на -ing англомовного і неангломовного походження, наприклад: Боїнг Вільям (американський авіаконструктор), Дюрінг Євген (німецький філософ), Флемінг Ян (англійський письменник, автор книг про Джеймса Бонда), а також географічні назви, наприклад: Вайомінг (штат в США), Дарджилінг (місто на півночі Індії), Іенчепінг (місто і порт в Швеції) і т.п.

Однак, більшість сучасних запозичень на -ing відбуваються саме з англійської мови, переважно з її англо-американського варіанту. Доказом останнього є, як лексикографічні описи в словниках іншомовних слів, так і формально-семантичний аналіз непаспортизованих англомовних похідних з формантом -ing, які становлять 2/3 від загальної кількості запозичень і надані нами в чотирьох Додатках українською, російською, польською та французькою мовами нашого дослідження [1].

Особливо численні запозичення на -ing представлено в термінологічних підсистемах: економічній, технічній, в підмові інформаційних систем та соціальних мереж, у сфері спорту, а також в різних вузькопрофесійних сферах: музика, перукарське мистецтво, косметологія і т.д. Зустрічаються подібні мовні факти і в побутовій лексиці. Обсяг кодифікованого і некодифікованого матеріалу співвідноситься, як 2 до 1.

Проблемам сучасного англомовного запозичення присвячено чимало наукових робіт, в яких цю проблему досліджували в аспектах: перенесення запозичених концептів (Н. Слобожаніна); впливу запозичень на мовну картину світу мови-реципієнта (В. Симонюк); лексико-тематичному (Г. Сергєєва, Г. Коваленко, Л. Архипенко, А. Олійник, С. Федорець і ін.), структурно-семантичному (Н. Попова) і т.д. [2, 3, 4, 5].

Однак, запозичення структурно і семантично складних мовних фактів (таких, як запозичення з формантом -ing) вимагає більш повного і всебічного аналізу не тільки на лексико-тематичному рівні, але й на морфограматичному і словотвірному. По відношенню до такого типу запозичень необхідно застосовувати, насамперед, компонентний, морфемний і дериваційний види аналізу, адже похідне, оформлене як частина мови, а

формант -ing сприймається як словотворчий елемент. У процесі запозичення англомовні елементи з формантом -ing піддавалися як фонетичним, так і морфосемантичним, а також лексико-семантичним змінам.

Фонетичні зміни є першою умовою адаптації запозичення. Особливо це характерно для тих слов'янських мов, де використовується кирилиця. Запозичене слово функціонує в неадаптованих вигляді, що графічно відображається перемиканням кодів, тобто воно деякий час може писатися латиницею.

Морфо-семантичні зміни відображають як трансформацію морфемної структури слова, так і граматичних категорій відповідно граматичній будові мови, яка запозичує, тобто: 1) морфемні і 2) семантико-граматичні зміни.

Складні мовні факти запозичень необхідно досліджувати як і в початковій мові. Таким чином ми досліджували і запозичення на -ing в мовах-реципієнтах: з точки зору їх морфемного складу вони поділяються на три структурних типи:

1) *простий*, складається з основи-мотиватора і форманта -ing;

2) *складний*, найчастіше відповідає моделі: префікс+основа-мотиватор + -ing. Найбільш поширеними префіксами є: *auto* - (ауто-тренінг), *de* - (де-маркетинг), *out* - (аут-сорсинг), *re* - (ре-білдінг), *up* - (ап-грейдинг), *under*- (анде-райтинг), *down* - (даун-шифтінг);

3) *складений* представляє собою словосполучення або складається з двох основ (наприклад: *рекрутингова агенція, рекордингова компанія, брейн-стормінг*).

З точки зору граматики, англомовні запозичення на -ing, як і в мові-джерелі, функціонують з основними категоріальними ознаками (предметності, процесності, ознаковості), за якими відбувається формування частин мови. Вони поділяються на: **назви предметів** (конкретних: *смокінг, пудинг, елінг* або абстрактних: *пейджинг, бюджетінг, роумінг*); **назви процесів** (станів, дій, і т.і., напр.: *пресинг, форсинг, спаринг, шокінг*); **найменування ознаки** (динамічного чи статичного, наприклад: *холдингова компанія*).

Також на **лексико-семантичному рівні** адаптація відбувається відповідно ступеня прозорості внутрішньої форми. Ми дозволимо собі припустити, що швидше адаптуються слова, які для більшості носіїв національної мови можуть бути мотивованими завдяки їх знанням з англійської мови, тобто повномотивованими: **семантично прозорі слова**. Особливо часто це відбувається з тими запозиченнями, до складу яких входять широковідомі англійські лексеми: *джипінг* (подорож на джипі), *боссинг* (тиск керівництва на підлеглих). Натомість процес сповільнюється при **лексикалізації**, коли для встановлення внутрішньої форми потрібне певне домислювання: (*стейдж-дайвінг* – стрибок співака в зал до глядачів). Майже незрозумілими широкому колу

користувачів залишаються слова, які мають значення, що утворені на основі **метафоричного** або **ідіоматично-фразеологічного** лексико-семантичного варіанту: *кайтинг* (водний вид спорту), *вейкбординг* (водний вид спорту), *локінг* (танець), *фішинг* (незаконне видобування інформації з комп'ютерних мереж).

На нашу думку, процес адаптації англомовних запозичень з формантом *-ing* в разносистемних мовах прискорюється, коли нове запозичення вже має однокореневі слова в мові-реципієнті (напр.: укр. *тренер* → *тренуватися* → *тренінг*; *контроль* → *контролювати* → *контролінг*; *краб* → *крабінг*; *грабувати* → *грабінг* і т.п.). У таких випадках словотвірне значення форманта *-ing* актуалізується. Відтінок значення передається безпосередньо через нього. Таким чином, словотвірне значення запозичення визначається, перш за все, завдяки форманту *-ing*, який набуває в мовах-реципієнтах значення “назва видів діяльності”.

Про словотвірну адаптацію свідчать ті похідні, що утворюються на власному мовному національному ґрунті. На нашу думку, до моменту свідомого виділення промовцем форманти *-ing* зі складу англомовного запозиченого похідного, словотвірне значення форманта залишається не проявленим, але зберігає свій словотвірний потенціал як значення запозиченої моделі.

Новоутворення в мовах-реципієнтах відбуваються за двома типами: 1) “аглютинативним”, коли нове слово складається з двох основ, остання з яких з формантом *-ing* безпосередньо “приклеюється” до попередньої (рос. *крем-лифтинг*, *крем-пилинг*) і ін.; 2) “фузійним”, коли запозичується вже сам спосіб словотворення і нові слова, як правило, okazіоналізми, утворюються на базі споконвічних морфемних складових. Запозичується тільки словотворчий елемент, наприклад, суфікс *-ing* в сукупності його словотворчих значень. Наприклад: в рос. мові зафіксовано наступні мовні факти: *втюринг* (“продаж неякісного товару”) – від розмовного “втюрить”, *объегоринг* – від розмовного “объегорить”, тобто обдурити; *свалинг* (“зникнення”) – від жаргонного “свалить”, тобто зникнути; укр. *жабінг* (“невдала косметична операція” – невдалий ліфтинг) – від іменника жаба в переносному значенні, рос. *гадалкинг* (жартівлива назва езотеричної практики) – від дієслова “гадать”; укр./рос. *дебілінг(инг)* (“нерозумна поведінка”) – від іменника дебіл; рос. *Дедморозінг* (“корпоративні новорічні вечірки”) – від фразеологізованого словосполучення Дід Мороз; рос. “*Попинговий шлєпінг как средство воспитания детей*” (жартівлива назва книги неіснуючого видавництва “Блондинка”), “*Матросинг и кросинг*” (назва статті в журналі “Максим”), а також на рівні терміноутворення, наприклад: рос. *икаэринг* (від ИКР – “идеальный конечный результат” – авторський термін тренера-консультанта Віталія Ільїнського).

В українській мові як новоутворення зафіксовані: *автоскелешкрябінг* (тест-драйв позашляхового автомобіля – в телепрограммі “Парк автомобільного періоду”); назва статті “*Луценкінг: технологія демократії?*” (Джерело: сайт “Телекритика”, автор – Остап Кривдик), або жартівливе оголошення по радіо: “*Професійний клінінг. Фірма запрошує на роботу фахівців зі “швабрінгу”, “тряпкінгу” та “цьоткінгу”*”.

У французькій мові нами та іншими фахівцями зафіксована нова лексема: *couponing* (купівля товарів зі знижкою, за умови пред’явлення купона з газети або рекламної брошури – маркетинговий хід).

Універсальні типи запозичень з формантом -ing, в основі яких була англomовна лексична одиниця з формантом -ing, в контрастивно-типологічному аспекті відображають явище лексико-граматичних інтерференцій. Залежно від значення кожної окремої мовної одиниці в мові-донорі вона: 1) може стати **еквівалентною** значенню в мові-реципієнті, наприклад: новоутворення від англійських слів *pudding* (страва), *casting* (відбір акторів) існують у всіх досліджених нами мовах; 2) перебувати у відносинах **включення**, коли лексична парадигма значень в мові-донорі ширше, ніж в мовах-реципієнтах, напр., англійське слово *jogging* (підштовхування, біг з підстрибуванням) було запозичене українською, російською і польською мовами тільки в значенні “повільний тренувальний біг”; 3) **перетинатися значеннями**, тобто співвідноситися ні з головним, а з другорядним значенням, наприклад: англійське *meeting* (будь-яка зустріч) запозичено українською та російською мовами переважно в значенні “політичні збори”, а польською – як “спортивний захід”, 4) у відносинах **безеквівалентності** знаходяться мовні одиниці, які пройшли повну адаптацію, в тому числі і на словотвірному рівні, і змінили формант -ing на споконвічний суфікс або будь-який інший дериваційний елемент, наприклад, англ. *scanning* → укр. *сканування*; англ. *dubbing* → укр. *дублювання*; англ. *marketing* → франц. *marcheage*, *commercialisation*; англ./пол./укр./рос. *consulting firm* → франц. *la fiirm-conseil*; англ./пол./укр./рос. *billing* → франц. *facturation* і т.п.

Виконане дослідження дозволяє нам сформулювати такі **ВИСНОВКИ**:

- запозичення на -ing представлені в різносистемних мовах неанглomовними запозиченнями (з німецької, датської, голландської, китайської та ін. європейських та східних мов) і англomовними запозиченнями на -ing. В останніх переважають термінологічні запозичення, але є факти запозичення побутової лексики;

- англomовні запозичення на -ing структурно можуть бути простими, складними (з префіксами) і складовими (складні слова та словосполучення), граматично відноситись до найменувань предметів, процесів, дій, станів і позначати якісні ознаки предмета, лексико-семантично бути семантично прозорими, лексикалізованими або ідіоматичними;

- в залежності від лексико-семантичного значення англомовний еквівалент і запозичення знаходяться у відносинах еквівалентності, безеквівалентності, включення і перетину;

- формант -ing має словотворче значення в російській, українській та французькій мовах – “назва виду діяльності”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоусова В. В. Типологія формально-семантичних змін англо-американських запозичень з формантом -ing у різносистемних мовах : дис. на здобуття ступеня кандидата філол. наук : спец. 10.02.15 / Вікторія Валентинівна Білоусова. – Донецьк, 2009. – 184 с.

2. Кислюк Л. П. Словотвірний потенціал запозичень у сучасній українській літературній мові (на матеріалі англійських та німецьких запозичень) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / Л. П. Кислюк. – К., 2000. – 17 с.

3. Попова Н. О. Структурно-семантичні особливості новітніх лексичних запозичень з англійської в українську мову (90-і рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Н. О. Попова. – Запоріжжя, 2005. – 23 с.

4. Сергеева Г. А. Англомовні запозичення в українській правничій термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Г. А. Сергеева. – Х., 2002. – 16 с.

5. Сімонюк В. П. Мовна картина світу. Взаємодія мов / В. П. Сімонюк. – Харків : Основа, 1998. – 169 с.

Стаття надійшла до редакції 28 березня 2018 року